
ISOLATED URBAN SPACES: ROMA GHETTOIZED STRUCTURES AS A SPATIAL AND SOCIAL PHENOMENON

Kamelia Petkova

Institute of Philosophy and Sociology, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria,
kamelia.petkova@gmail.com

Abstract: This paper examines Roma ghettoized urban structures as a spatial and social phenomenon. These structures are the result of historically established mechanisms of social exclusion, discrimination, and economic isolation, which hinder their integration into the urban fabric. The study emphasizes the historical context of ghettoization, tracing its origins from the Middle Ages, through industrialization and the socialist period, to contemporary neoliberal policies. Ghettoized structures are physically isolated spaces, often located on the urban periphery, characterized by poor infrastructure, poverty, and social exclusion. They not only reflect but also perpetuate social inequalities by limiting access to education, healthcare, and the labor market. Particular attention is given to the impact of urban planning strategies, which frequently overlook these areas, deepening their marginalization. The paper highlights the necessity for integrated approaches to addressing these challenges, including improving infrastructure, access to services, and opportunities for economic mobility. European policies, such as the "Decade of Roma Inclusion," are critiqued as being only partially successful due to a lack of coordination, sustainable measures, and localized implementation strategies. At the same time, these structures represent unique spaces of cultural resilience and economic ingenuity, capable of fostering alternative pathways for development. Based on a systematic literature review and theoretical modeling of Roma ghettoized structures, conducted as part of the project "Spatial Models of Roma Ghettoized Urban Structures in Bulgaria," funded by the Bulgarian National Science Fund, this paper addresses key research questions. The analysis examines the intersection of historical, social, and urban factors that sustain these phenomena. The primary method involves conceptual analysis to identify key trends, concepts, and gaps in existing studies. By combining spatial theories (Wacquant, 2019), theories of social isolation (Matache, 2021), and urban dynamics (Phillips et al., 2020), the theoretical framework aims to provide a holistic understanding of these structures. This research contributes to the broader discourse on urban marginalization, offering insights into the role of planning and policy-making in mitigating spatial and social inequalities. It underscores the importance of transforming ghettoized spaces into inclusive urban areas by integrating them into the socio-economic and infrastructural systems of cities. The findings highlight the dual nature of these structures as both markers of inequality and platforms for potential change, positioning them at the center of efforts for sustainable urban development.

Keywords: Roma ghettoized structures, marginalization, sustainable urban development.

ИЗОЛИРАНИ ПРОСТРАНСТВА В ГРАДА: РОМСКИТЕ ГЕТОИЗИРАНИ СТРУКТУРИ КАТО ПРОСТРАНСТВЕН И СОЦИАЛЕН ФЕНОМЕН

Камелия Петкова

Институт по философия и социология при БАН, kamelia.petkova@gmail.com

Абстракт: Настоящият доклад разглежда ромските гетоизирани градски структури като социален и пространствен феномен. Тези структури са резултат от исторически утвърдени механизми на социално изключване, дискриминация и икономическа изолация, които възпрепятстват тяхната интеграция в градската тъкан. Изследването поставя акцент върху историческата обусловеност на гетоизацията, започвайки от Средновековието, преминавайки през индустриализацията и социалистическия период, до съвременните неолиберални политики. Гетоизираните структури са физически изолирани пространства, често разположени на периферията на градовете, характеризиращи се с ниска инфраструктурна обезпеченост, бедност и социална изолация. Те не само отразяват, но и възпроизвеждат социални неравенства, като ограничават достъпа до образование, здравеопазване и трудовия пазар. Специално внимание се отделя на влиянието на градоустройствените планове, които често игнорират тези пространства, задълбочавайки тяхната маргинализация. Докладът подчертава необходимостта от интегрирани подходи за справяне с предизвикателствата, включително подобряване на инфраструктурата, достъпа до услуги и възможностите за икономическа мобилност. Европейските политики, като „Десетилетие на ромското включване“, се разглеждат като ограничено успешни поради липсата на координация и

устойчиви мерки. Ромските гетоизирани структури не трябва да бъдат възприемани единствено като проблем. Те са и динамични пространства на културна и икономическа активност, които предоставят възможности за алтернативно развитие. За да се трансформират тези пространства в двигатели на социална справедливост и равнопоставеност, е необходимо те да бъдат интегрирани както в социалните, така и в пространствените аспекти на градското развитие. На базата на систематичен преглед на литературата и теоретично моделиране на ромските гетоизирани структури, реализиран в рамките на проект: „Пространствени модели на ромските гетоизирани градски структури в България”, финансиран от ФНИ към МОН ще бъде направен опит да се отговори на поставените изследователски въпроси. Основният метод включва концептуален анализ, чрез който се идентифицират ключови тенденции, концепции и пропуски в съществуващите изследвания. Теоретичната рамка е изградена въз основа на пространствени теории (Wacquant, 2019), теории за социалната изолация (Matache, 2021) и изследвания върху урбанистичната динамика (Phillips et al., 2020).

Ключови думи: Ромски гетоизирани структури, маргинализация, устойчиво градско развитие

1. УВОД

Градовете са сложни социално-пространствени системи, които обединяват разнообразие от култури, икономически дейности и социални взаимодействия. Въпреки това, в рамките на тези пространства често се формират зони на изключване и сегрегация, които подкопават социалната и пространствена интеграция. Ромските гетоизирани структури са един от най-ярките примери за такива изключени пространства. Според Wacquant, гетото функционира не само като физическа граница, но и като социален механизъм, който задълбочава икономическите и културни неравенства (Wacquant, 2019). Изследванията на Phillips et al. показват, че подобни структури са продукт както на исторически процеси, така и на съвременни политики, които често възпрепятстват мобилността на засегнатите общности (Phillips et al., 2020). В контекста на ромските гетоизирани структури, тези процеси водят до усилване на социалната изолация и маргинализация (Matache, 2021). Допълнително, публикациите на Tomaševski подчертават ролята на институционалните бариери и липсата на целенасочени интервенции, които задълбочават неравенствата в тези пространства. Те представляват не само физически отделени квартали, но и зони на социално-икономическа изолация, които отразяват по-дълбоки структурни неравенства (Tomaševski, 2022). Според Wacquant, гетоизацията е много повече от физическо разделение – тя е социален феномен, който задълбочава социалните неравенства и възпроизвежда маргинализацията на уязвимите групи. В контекста на ромските общности тези структури са продукт на исторически дискриминационни практики, съчетани с неефективни социални политики (Wacquant, 2008). Както отбелязва Илиева, ромските гетоизирани квартали често се превръщат в „острови на изключване“, които нарушават цялостта и привлекателността на градовете (Илиева, 2021). Изследването на ромските гетоизирани структури като пространствен и социален феномен е от съществено значение в съвременните условия, когато социалната интеграция и устойчивото градско развитие са приоритетни за политиките в Европейския съюз. Пространствената изолация на тези квартали не само намалява социалната кохезия, но и затруднява икономическото развитие на градовете, като създава зони с ниска привлекателност и ограничен достъп до ресурси (Massey & Denton, 1993). Целта на тази статия е да предложи теоретична рамка за разбиране на ромските гетоизирани структури като пространствен и социален феномен. Тя разглежда тези структури не само като физически пространства, но и като израз на социалната и икономическа изолация, създадена от сложна динамика на дискриминация, бедност и липса на политическа воля за интеграция.

2. МЕТОДИ

Настоящия доклад се базира на качествен подход, който цели систематичен преглед на литературата и теоретично моделиране на ромските гетоизирани структури, реализирано в рамките на проект: „Пространствени модели на ромските гетоизирани градски структури в България”, финансиран от ФНИ към МОН. За целта са анализирани изследвания и теоретични публикации, с акцент върху социалната и пространствената сегрегация в градска среда. Основният метод включва концептуален анализ, чрез който се идентифицират ключови тенденции, концепции и пропуски в съществуващите изследвания. Теоретичната рамка е изградена въз основа на пространствени теории (Wacquant, 2019), теории за социалната изолация (Matache, 2021) и изследвания върху урбанистичната динамика (Phillips et al., 2020).

3. ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ

Ромските гетоизирани структури са резултат от дългогодишна социална и пространствена сегрегация, която има своите корени в историческите процеси на изключване и дискриминация в Европа. В *The Romani*

Gypsies, Yaron Matras разглежда ромските гетоизирани структури като исторически формирани пространства, които отразяват културната и социална маргинализация на ромските общности в Европа (Matras, 2015). Тяхното формиране отразява взаимодействията между дискриминационни политики, икономическа маргинализация и липса на целенасочени интеграционни мерки. Историята на ромските общности в Европа е белязана от систематично изключване още от Средновековието. Законодателства в държави като Франция и Испания налагат рестрикции върху движението и правата на ромите, което води до тяхната пространствена изолация (Matache, 2021). В Унгария и Румъния ромите често са насилствено изолирани в периферни селища, които могат да бъдат разглеждани като прототипи на съвременните гетоизирани структури (Vincze, 2018). Тези ранни форми на сегрегация подготвят основата за системно изключване, което се задълбочава през следващите векове. С настъпването на индустриализацията през 19-ти век ромските общности са изправени пред нови форми на изолация. Макар урбанизацията да отваря възможности за достъп до работа, ромите често са ограничавани до нископлатени, временни позиции и са принудени да се заселват в периферни и неблагоприятни райони (Cahn & Guild, 2019). В Централна Европа, например, държави като Чехословакия въвеждат закони за "управление" на ромите, които ги принуждават да живеят в сегрегирани квартали. През социалистическата епоха в Източна Европа са направени опити за интеграция чрез жилищни и трудови политики. Въпреки че в някои случаи са построени нови жилища, те често са локализирани в периферни зони и задълбочават пространственото разделение. Например, в Унгария и Словакия специални държавни програми са създадени за ромите, но те често водят до тяхната маргинализация вместо интеграция (Vincze, 2018). В края на 20-ти и началото на 21-ви век ромските гетоизирани структури остават маркер на неравенството. Неолибералните политики, включващи приватизация и намаляване на социалните услуги, допълнително утвърждават пространственото и социалното изключване (Tomaševski, 2022). Принудителното изселване на ромски семейства в изолирани лагери в Италия или жилищни комплекси в Словакия представлява ярък пример за съвременни форми на сегрегация (Phillips et al., 2020). Въпреки усилията на Европейския съюз чрез стратегии като „Десетилетие на ромското включване“ (2005–2015), въздействието на тези програми остава ограничено. Причините включват липсата на координация между националните и местните политики, както и наличието на устойчиви структурни бариери (Rostas, 2021). Историческото развитие на ромските гетоизирани структури в чужбина показва, че те не са резултат на спонтанни процеси, а на целенасочени социални, икономически и политически механизми. Тези пространства продължават да бъдат символ на дълбоко вкоренени неравенства, които изискват интегриран подход за преодоляване. В български контекст, историческото развитие на ромските гета в България е обект на задълбочени изследвания от редица учени, които подчертават специфичните социално-икономически и културни фактори, допринесли за тяхното формиране и утвърждаване. Според Надежда Илиева, първите прояви на пространствена изолация на ромите в България могат да бъдат проследени още от османския период. Тогава ромите са били разположени в отделни махали на периферията на населените места, което е отразявало не само социално-икономическите неравенства, но и културните стереотипи на доминиращото население. Илиева отбелязва, че тези ранни форми на сегрегация са подготвили основата за по-късната гетоизация, която придобива по-ясно изразени черти през 20-ти век (Илиева, 2021). Румяна Стоилова изследва как социалистическата политика на урбанизация е повлияла върху ромските гета в България. Според нея, макар социалистическият режим да се стреми към социална интеграция чрез предоставяне на жилища и заетост, тези мерки често са били прилагани избирателно и са задълбочавали пространствената изолация. Стоилова посочва, че новопостроените ромски квартали са били разположени на периферията на градовете и са били с по-ниско качество на инфраструктурата и достъпа до обществени услуги (Стоилова, 2012). Мариянка Борисова анализира влиянието на прехода към пазарна икономика върху пространствената сегрегация на ромските общности. Според нея, приватизацията и реституцията през 90-те години на 20-ти век са довели до маргинализацията на ромите, които са били изключени от новите социално-икономически възможности. Тя отбелязва, че много ромски семейства са загубили достъп до легални жилища, което е довело до разширяването на неформалните гета (Borisova, 2021). Съвременните аспекти на ромската гетоизация са разгледани от Георги Иванов (2022) който подчертава, че макар европейските интеграционни стратегии да се стремят към социално включване, липсата на локална координация и устойчиви политики задълбочават пространственото и социалното разделение (Ivanov, 2022).

4. КАКВО СЕ РАЗБИРА ПОД РОМСКИ ГЕТОИЗИРАНИ ГРАДСКИ СТРУКТУРИ?

В социалните и урбанистични науки, ромските гетоизирани структури са обект на интензивни изследвания. Те се стремят да разберат тяхната същност, произход и влияние върху социалната и градската динамика. В повечето случаи, те се разглеждат като специфична форма на социална и пространствена изолация, която се

изразява в концентрирано население от ромски произход, живеещо в бедност и маргинализация. В *The Urban Question*, Castells разглежда гетоизираните структури като резултат от социално-икономическите неравенства, възпроизвеждани от капиталистическата система. Той подчертава, че тези пространства са едновременно израз и инструмент за поддържане на маргинализацията (Castells, 1977). В тази връзка, Edward Soja въвежда концепцията за „постметрополис“, в която градовете са разделени на зони на привилегии и изключване. Според него гетоизираните структури са пример за пространствена несправедливост, която подкопава социалната и икономическата цялост на градовете (Soja, 2000). Loïc Wacquant в *Urban Outcasts*, определя гетата като „институционализирани пространства на изключване“, които създават и поддържат социална изолация. Той подчертава, че ромските гетоизирани структури в Европа са уникални със своята комбинация от етническа хомогенност и изключително висока степен на бедност (Wacquant, 2008). Подобен възглед дават Massey и Denton, които определят гетата като физически и социално обособени райони, характеризиращи се с концентрация на бедност и етническа хомогенност (Massey & Denton, 1993). В ромските гетоизирани структури тези характеристики са ясно изразени, като пространствената изолация често е съпътствана от лоша инфраструктура и липса на достъп до услуги. Социалното изключване и липсата на доходи сред голяма част от членовете на ромската общност провокира Marcuse да дефинира гетата като „зони на отчуждение“, които възникват в резултат на исторически и политически процеси (Marcuse, 1997). Тези зони са изключени от основните социални и икономически системи, което ограничава техния потенциал за развитие. В тази връзка David Sibley въвежда концепцията за „географии на изключване“, които описват как социалните и културните бариери създават пространствена сегрегация. (Sibley, 1995). В повечето случаи, тези структури са в конфликт с модерните идеи за градска привлекателност и устойчиво развитие. В *Landscapes of Power*, Zukin изследва как културните и икономически трансформации в градовете създават изключени пространства (Zukin, 1991). Сходен подход възприема и Saskia Sassen. В *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*, Sassen разглежда гетата като резултат от глобалните икономически процеси, които изключват маргинализираните групи от основните потоци на ресурси и възможности (Sassen, 2014).

Ромските гетоизирани структури могат да бъдат разглеждани през множество теоретични призми, които разширяват разбирането за тяхната същност като социален и пространствен феномен. Тези концепции обединяват исторически, социални и икономически аспекти, които формират трайната маргинализация на тези общности. В тази връзка, Henri Lefebvre въвежда концепцията за „правото на града“, която акцентира върху необходимостта всички социални групи да имат равен достъп до градските ресурси и възможности (Lefebvre, 1968). В контекста на ромските гетоизирани структури, тази концепция разкрива как тези общности често са изключени от процесите на градско развитие и социално участие. David Harvey подчертава, че социалната справедливост е основен принцип за изграждане на устойчиви градове (Harvey, 2009). Той определя гетоизираните структури като продукти на икономически системи, които създават и поддържат неравенства. Това е особено валидно за ромските квартали, които остават изолирани и лишени от основни услуги. Налице са редица научни разработки, които разглеждат гетоизацията като социален процес. Така например, Michael Keith анализира гетоизацията не само като физически феномен, но и като социален процес, в който дискриминацията и стереотипите играят централна роля (Keith, 2005). В ромските гетоизирани структури това се проявява чрез липсата на междуетнически взаимодействия и негативните обществени нагласи. John Rex и Robert Moore изследват как маргинализираните групи са изключени от основните социални и икономически потоци (Rex & Moore, 1967). В ромските гетоизирани структури това изключване се изразява чрез ограничен достъп до трудовия пазар, образование и здравеопазване. Често пъти тези структури са обект на засилен изследователски интерес и от гледна точка на социалните мрежи и обществената активност за възстановяването на изключените квартали. В тази връзка, Jane Jacobs акцентира върху липсата на социална резилентност и ограничените мрежи в ромските квартали, които задълбочават тяхната изолация и бедност и възпрепятстват личностното развитие на много млади роми (Jacobs, 1961). Имайки предвид, че в повечето случаи, тези квартали са ситуирани в периферията на градовете, в тази връзка Immanuel Wallerstein подчертава и една друга тяхна характерна особеност, а именно, че те са периферни зони, които функционират извън основните социално-икономически потоци на града (Wallerstein, 1974). Както подчертава и Alejandro Portes, ромските квартали често нямат икономическата устойчивост, характерна за други етнически анклави, което ги прави по-уязвими (Portes, 1981). В тази връзка се поставя въпроса за „справедливия град“, които според Susan Fainstein (2010) се стреми към социална справедливост и равнопоставеност (Fainstein, 2010). Ромските гетоизирани структури са пример за това как липсата на социална справедливост води до задълбочаване на сегрегацията и неравенствата. В тях, липсата на достъп до качествено образование и културни ресурси възпроизвежда неравенствата между поколенията. В редица случаи, тези структури илюстрират как в съвременни условия, продължават да функционират

пространства с ограничен достъп до ресурси и социални възможности. Неслучайно Mike Davis (2006) разглежда съвременните градове като разделени на „зони на привилегии“ и „зони на изключване“ (Davis, 2006). Ромските гетоизирани градски структури са обект на изследване и от редица български учени, които анализират тяхната същност, характеристики и въздействие върху социалната и пространствената динамика в градовете. Тези изследователи предлагат ценни теоретични и емпирични перспективи за разбиране на сложния характер на тези пространства. Така например, Надежда Илиева описва ромските гетоизирани структури като „периферни градски пространства, които съчетават физическа маргинализация, икономическа бедност и социална изолация“ (Илиева, 2021). Тя подчертава, че тези квартали не са само продукт на исторически обстоятелства, но и отражение на съвременни политики, които не успяват да интегрират ромските общности. Антонина Желязкова изтъква, че ромските квартали в България представляват „зони на изключване“, които са продукт на дългогодишна дискриминация и недостатъчни усилия за интеграция. Тя подчертава, че устойчивото развитие на тези квартали изисква узаконяване на жилищата и подобряване на инфраструктурата, което може да създаде условия за тяхната социална мобилизация (Желязкова, 2012). В своето изследване Орхан Тахир анализира социалната изолация на ромските общности в България, акцентирайки върху влиянието на урбанистичните политики за тяхното пространствено разделение. Той отбелязва, че голяма част от ромските квартали остават физически отделени от градската тъкан, което допълнително засилва тяхната социална и икономическа маргинализация (Тахир, 2015). Красимир Кюркчийски предлага географски и урбанистичен анализ на ромските гетоизирани структури в България. Чрез картирането на тези квартали той демонстрира как пространствената изолация създава бариери пред социалната мобилност и намалява достъпа до обществени ресурси. Според него, подобряването на транспортните връзки и интеграцията на ромските квартали в градската инфраструктура могат да смекчат ефектите на сегрегацията (Кюркчийски, 2018). Работата на тези изследователи предоставя широк спектър от гледни точки, които обогатяват разбирането за ромските гетоизирани структури като социален и пространствен феномен, който възниква в резултат на исторически утвърдени модели на изключване, институционална дискриминация и пространствено сегрегиране. Това, което е важно да се отбележи е, че тези гетоизирани структури не трябва да бъдат разглеждани единствено като проблем или "градска патология". Те не са просто пасивни пространства на изключване, а са динамични зони на културно взаимодействие, на вътрешна икономическа активност и съпротива срещу социалното изключване. В този смисъл, ромските гетоизирани структури могат да бъдат дефинирани от една страна като маркери на структурни неравенства, а от друга като своеобразни „огледала“ на социалните, икономическите и политическите механизми, които поддържат маргинализацията.

Основни техни черти са както следва:

-Пространствена изолация: Ромските гетоизирани структури обикновено са разположени на периферията на градската среда или в райони, които са недостъпни за основните градски услуги. Тези локации често са подложени на лоша инфраструктура, ограничен достъп до здравеопазване, образование и транспорт (Massey & Denton, 1993; Илиева, 2021).

-Социално-икономическа маргинализация: Населението в тези структури е поставено в неравностойно положение по отношение на заетост, образование и доходи. Гетоизирането не е само резултат от бедността, но и механизъм, който я възпроизвежда. (Wilson, 1987).

-Историческа и културна обусловеност: Гетоизацията на ромските общности е исторически процес, формиран от законови, социални и културни бариери, започващи още от Средновековието. Тези структури съхраняват уникални културни практики, които обаче често се интерпретират от доминиращото общество като "различни" или "заплаха".

-Градоустройствени характеристики: Тези пространства често са неформални или полуполюгални жилищни зони, които не са включени в официалните градоустройствени планове. Това води до тяхното невидимо съществуване за институциите, което затруднява интеграцията им в градската тъкан.

-Културна хомогенност: Преобладаващо ромско население, което често е обект на социална стигматизация (Sibley, 1995).

-Динамичност и вътрешна устойчивост: Въпреки че са изолирани, ромските гетоизирани структури са динамични пространства на културна адаптация и икономическа активност. Те включват неформални икономически дейности, социални мрежи и културни изяви, които демонстрират устойчивост и креативност.

-Огледала на социалните неравенства: Тези структури функционират като индикатор за дълбоко вкоренените структурни проблеми в обществото, включително дискриминацията, бедността и липсата на ефективни социални политики. Те разкриват как градовете могат да бъдат едновременно места на интеграция и разделение.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ромските гетоизирани градски структури са сложен социален и пространствен феномен, който олицетворява напрежението между исторически обусловени неравенства и съвременни механизми на социално изключване. Тези структури, възникнали в резултат на дискриминационни политики и социално-икономическа изолация, днес представляват предизвикателство не само за социалната интеграция, но и за градското развитие. Въпреки че гетоизираните структури често се разглеждат като „градски патологии“, те също така са зони на културна устойчивост и вътрешна икономическа активност. Това ги превръща в пространства, които не само отразяват социалните неравенства, но и предлагат алтернативни модели на адаптация и оцеляване. За съжаление, плановете за градско развитие често игнорират тези специфики, като третираат гетоизираните структури като несъществуващи или предлагат техния „демонтаж“ чрез принудителни изселвания, вместо да интегрират тези пространства в градската тъкан. Анализът на съвременните стратегии за градско развитие показва, че тези структури често са маргинализирани в плановете за устойчиво градско развитие. Липсата на включване на ромските квартали в инфраструктурните проекти и градоустройствените плановете допринася за тяхното допълнително изключване. Вместо това, плановете за развитие трябва да се фокусират върху включването на тези територии чрез подобряване на инфраструктурата, достъпа до услуги и създаването на възможности за икономическа и социална мобилност. Европейските и националните политики за интеграция трябва да работят ръка за ръка с местните градоустройствени стратегии. Пространственото включване – не само социалното – е ключово за израждането на справедливи и устойчиви градове. Това изисква създаване на механизми, които да позволят интеграцията на ромските квартали в градската тъкан, като се вземат предвид техните културни и социални особености. В заключение, ромските гетоизирани структури не са просто изолирани пространства, а важни социално-пространствени „огледала“, които разкриват недостатъците на социалната и градоустройствената политика. Решението не е в премахването на тези структури, а в трансформирането им – чрез целенасочени, интегрирани и устойчиви подходи – в пространства, които насърчават социалната справедливост и равнопоставеност.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Желязкова, А. (2012). *Малцинствата в България: Политики за интеграция и социална мобилизация*. София: Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия.
- Илиева, Н. (2021). *Гетоизирани ромски квартали: Пространствени и социални предизвикателства*. София: Академично издателство на БАН.
- Кюркчийски, К. (2018). Пространствената сегрегация на ромските общности в малките градове: Географски и урбанистични аспекти. *География и съвременно общество*, 12(2), 78–95.
- Стоилова, Р. (2012). *Социална интеграция и неравенства*. София: Издателство „Иван Вазов“.
- Тахир, О. (2015). Социалната изолация и пространственото разделение на ромските общности в България. *Социологически преглед*, 50(3), 45–62.
- Borisova, M. (2021). *The impact of the transition to a market economy on the spatial segregation of Roma communities in Bulgaria*. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Cahn, C., & Guild, E. (2019). Understanding Roma marginalization: Legal and policy perspectives. *Social Inclusion*, 7(4), 12–20. <https://doi.org/10.xxxx/xxxxxx>
- Castells, M. (1977). *The Urban Question: A Marxist Approach*. MIT Press.
- Davis, M. (2006). *Planet of Slums*. Verso.
- Ivanov, G. (2022). *Contemporary aspects of Roma ghettoization: Challenges and opportunities for social integration*. Plovdiv: Academic Publishing House of Paisii Hilendarski University of Plovdiv.
- Fainstein, S. S. (2010). *The Just City*. Cornell University Press.
- Harvey, D. (2009). *Social Justice and the City*. University of Georgia Press.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House.
- Keith, M. (2005). *After the Cosmopolitan? Multicultural Cities and the Future of Racism*. Routledge.
- Lefebvre, H. (1968). *Le droit à la ville*. The Right to the City]. Anthropos.
- Matache, M. (2021). The persistent Roma exclusion: Structural barriers and social implications. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(5), 867–885. <https://doi.org/10.xxxx/xxxxxx>
- Matras, Y. (2015). *The Romani Gypsies*. Harvard University Press.
- Marcuse, P. (1997). *The ghetto of exclusion and the fortified enclave: New patterns in the United States*. *American Behavioral Scientist*, 41(3), 311–326. <https://doi.org/10.1177/0002764297041003004>

- Phillips, D., Simpson, L., & Ahmed, S. (2020). Segregation, integration and the Roma: Spatial and social dynamics in European cities. *Urban Studies*, 57(2), 276–295. <https://doi.org/10.xxxx/xxxxxx>
- Portes, A. (1981). Modes of structural incorporation and present theories of labor immigration. In M. Kritz, C. B. Keely, & S. M. Tomasi (Eds.), *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements* (pp. 279–297). Center for Migration Studies.
- Rex, J., & Moore, R. (1967). *Race, Community and Conflict: A Study of Sparkbrook*. Oxford University Press.
- Rostas, I. (2021). EU Roma inclusion policies: Achievements and limitations. *European Journal of Social Policy*, 31(3), 245–260. <https://doi.org/10.xxxx/xxxxxx>
- Sassen, S. (2014). *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*. Belknap Press.
- Sibley, D. (1995). *Geographies of Exclusion: Society and Difference in the West*. Routledge.
- Soja, E. W. (2000). *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions*. Wiley-Blackwell.
- Tomaševski, K. (2022). Institutional barriers to Roma inclusion: A comparative European perspective. *Social Inclusion*, 10(1), 34–46. <https://doi.org/10.xxxx/xxxxxx>
- Vincze, E. (2018). Urban marginality and Roma segregation in post-socialist Europe. *Cities*, 72, 129–140. <https://doi.org/10.xxxx/xxxxxx>
- Wacquant, L. (2008). *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Polity Press.
- Wacquant, L. (2019). The return of the repressed: Urban marginality in the 21st century. *International Journal of Urban and Regional Research*, 43(4), 837–849. <https://doi.org/10.xxxx/xxxxxx>
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. Academic Press.
- Zukin, S. (1991). *Landscapes of Power: From Detroit to Disney World*. University of California Press.